

QUADERNS D'EDUCACIÓ PER A LA PAU

Introducció de conceptes: pau, violència, conflicte

Marina Caireta Sampere
Cécile Barbeito Thonon

Escola de Cultura de Pau
(Universitat Autònoma de Barcelona)

 ecp escola de
cultura de pau

**Diputació
Barcelona**
xarxa de municipis

**Gabinet de Relacions
Internacionals**

Introducció de conceptes: pau, violència, conflicte

Marina Caireta Sampere
Cécile Barbeito Thonon

Escola de Cultura de Pau

Facultat de Ciències de l'Educació. Edifici G-6
Universitat Autònoma de Barcelona
08193 Bellaterra (Barcelona)
Espanya

Tel.: + 34 93 518 24 14

Fax: +34 93 581 32 94

Marina Caireta Sampere**Cécile Barbeito Thonon**

Programa d'Educació per a la Pau
Escola de Cultura de Pau

Presentació i objectius educatius

Aquest dossier és el primer d'una col·lecció amb la qual volem oferir-vos continguts i eines perquè, en qualsevol àmbit educatiu —formal i no formal— pugueu organitzar activitats d'educació per a la pau. És un material adreçat a professors, mestres i educadors.

Els objectius que us proposem treballar són:

- Reflexionar sobre els valors personals i socials, i la relació entre els uns i els altres.
- Analitzar el concepte de pau i l'ús que en fem.
- Conèixer els conceptes de violència directa, violència estructural i violència cultural.
- Entendre la perspectiva positiva del conflicte.

La metodologia combina activitats analítiques i de reflexió amb d'altres d'enfocament socioafectiu, molt utilitzat en educació per a la pau. Aquest parteix d'una situació vivencial per després avaluar com ens hem sentit, analitzar què ha passat i si podem relacionar això amb situacions personals o socials de la vida real i, finalment, elaborar propostes d'acció transformadora.

El dossier se centra en els conceptes de pau, violència i conflicte, alhora que convida a fer una reflexió sobre els valors, els nostres i els dels altres. Trobareu les activitats intercalades en l'argumentació teòrica que proposem treballar en cadascuna.

L'estructura és la següent:

- Una reflexió sobre l'educació en valors acompanyada de l'activitat «Escala de valors»
- L'activitat «Stop!» d'avaluació inicial sobre els coneixements previs dels alumnes entorn dels conceptes de pau, violència, conflicte, etc.
- Un apartat sobre el concepte de cultura de la violència, violència directa, estructural i cultural, i les activitats «Això és violència?» i «El collage».
- Un capítol sobre el concepte de pau, la pau positiva i la pau negativa, amb tres activitats: «Il·lustrem la pau», «La pau negativa» i «La pau positiva».
- El darrer apartat tracta el concepte de conflicte i la seva perspectiva positiva amb un «Baròmetre de valors», i les actituds davant el conflicte amb l'activitat «Vacances conflictives».

1. Educar en valors

Actualment es parla molt de l'educació en valors, però exactament de què parlem quan parlem de valors? Entenem per valor un «horitzó de sentit»,¹ perquè «sense horitzons, sense punts de referència, l'existència deixa de tenir sentit i tot s'enfonsa».²

Els valors van vinculats a sentiments en tant que «fan referència a una propietat capaç de suscitar l'estimació dels éssers que la perceben».³ També els relacionem amb allò que fa que una cosa sigui tan desitjada i apreciada que decidim que val la pena lluitar per ella.

Els valors són el marc de referència personal que ens orienta en les nostres accions, opcions i decisions. Cadascú té la seva pròpia i exclusiva escala de valors, edificada a partir de la relació amb l'entorn cultural i familiar, les experiències viscudes, la pròpia capacitat d'anàlisi, les persones que escull com a referents, etc. Per tant, ningú, ni persones ni institucions, no és ni pot ser neutral. Per aquesta raó serà important prendre consciència i explicitar des de quins valors, cadascú de nosaltres, individualment o com a institucions, parlem, som i fem.

Hi ha qui diu que estem immersos en una crisi de valors; tanmateix, afirmem en el paràgraf anterior que tots i totes, conscientment o inconscientment, ens relacionem des d'uns valors específics. On és la crisi? Potser no en els valors en si, sinó en aquelles institucions que tradicionalment s'havien responsabilitzat de transmetre'ls (de transmetre un «horitzó de sentit»). Institucions com l'Església, la família tradicional o l'escola com a espai exclusiu d'aprenentatge de sabers han deixat de ser referència, de ser úniques dipositàries d'aquest sentit. A favor de quines noves institucions han cedit pes específic? Dit de manera molt simplificada: a aquelles vinculades al consum i representades per la publicitat; aquelles que han aconseguit implantar i generalitzar valors com la immediatesa, la novetat, la joventut, la competitivitat, l'eficàcia o la rapidesa. Vegem-ne un exemple:

1, 2, 3. DIVERSOS AUTORS. *La veu de l'altre*. Bellaterra: ICE UAB, 2000.

Como máxima prueba de que las grandes marcas se han adentrado en nuestras vidas, los norteamericanos han empezado a llamar a sus hijos con el nombre de las más famosas. [...] Por ejemplo [el autor de un estudio] ha localizado a 49 niños con el nombre de Canon y casi 300 niñas con el de Armani. [...] La lista es laxa y comprende desde Timberland, Chanel, L'Oreal y Kellogg's [...]. A fin de cuentas los signos más importantes de nuestro tiempo proceden de estas macrofuentes de ideología y poder planetario. Si en otro tiempo se obtenían los nombres de la ciudadanía de la naturaleza y el santoral, ahora es la economía global convertida en aparente, nueva y fatal naturaleza. El surtido brota de las multinacionales.

Vicente Verdú. *El País* (22 de novembre de 2003)

Per tant, la crisi d'institucions transmissores de valors porta indefugiblement a un canvi dels valors socials imperants. En aquest context, cal fer una anàlisi aprofundida de quins són els nostres valors personals i quins volem que siguin, de quins són els valors socials dominants i què n'opinem, i —el més difícil— com convivim amb uns valors i amb els altres.

Com a educadors és important explicitar, davant dels nostres nois i noies i les seves famílies, des de quins valors personals i de centre eduquem. Dit d'una altra manera, cal explicitar el currículum ocult.

ACTIVITAT: **Escala de valors**

Intenció educativa: Analitzar els nostres valors personals i els valors imperants socialment. Observar com, a voltes, no es corresponen els uns amb els altres. Reflexionar sobre la importància o no d'explicitar i defensar els propis valors.

Temps estimat: 50 minuts.

Material: Anuncis de revistes o diaris. Es pot demanar als participants que en portin de casa.
Paper d'embalar, retoladors, tissors, pega i altres eines que puguen necessitar per fer murals.

Desenvolupament: Introduïm l'activitat comentant la importància dels valors i què entenem com a valor.

Primera part

Demanem que individualment pensin en aquells valors que són importants per a ells i els ordenin de més a menys importants. Seguidament, cadascú dibuixa la casa en què desitjaria viure i hi col·loca dintre els valors que ha escollit, distribuïts de la manera que consideri més adequada (a la cuina, a les finestres...).

Segona part

Fem petits grups i els repartim els anuncis recollits. Demanem a cada grup que comentin els anuncis i quins valors creu que transmeten, com també quins valors pensen que estan més reconeguts en el nostre entorn social. A continuació, demanem als grups que cada un faci un mural d'una ciutat i que hi col·loquin els valors socials comentats allà on creguin convenient. Poden aprofitar els anuncis per fer el mural.

Finalment, es fa un gran mural col·locant el conjunt de cases fetes individualment en un cantó (formant simbòlicament un poble), i les ciutats fetes en petit grup a l'altre cantó (formant una gran ciutat). Es contrasten els valors expressats en unes i altres, i s'obre un debat sobre els valors personals, els socials, les semblances i diferències entre els uns i els altres, i com ens hi hem de posicionar al davant.

Avaluació

Tots tenim la mateixa escala de valors individuals?

Què comporta que els nostres valors personals siguin iguals o diferents respecte als dels nostres companys?

Els valors que individualment considerem importants, coincideixen amb els que imperen socialment?

Els valors des dels quals desitgem pensar i actuar, coincideixen amb els valors des dels quals pensem i actuem? Amb quines facilitats o dificultats ens trobem per assolir-ho?

És important prendre'n consciència i explicar des de quins valors fem les coses? Per què? Creus que és habitual fer-ho?

Font: pròpia

2. Educar per a la pau

Pau, violència, conflicte, són conceptes molt quotidians, els utilitzem molt sovint. Això fa que ens siguin molt familiars, però també que siguin molt equívocs: no tothom entén cada concepte de la mateixa manera. Al contrari, aquests termes poden tenir significacions molt diferents segons qui els utilitza: és fàcil que la idea de pau d'una persona pacifista no coincideixi amb la d'un militar. Aquest apartat aproxima als conceptes de pau, cultura de pau, violència i cultura de la violència vistos des d'una perspectiva *noviolenta*.²

ACTIVITAT: **Stop!**

Intenció educativa: Reflexionar sobre els coneixements previs que tenim dels conceptes que treballem en aquest dossier. Observar com sovint tenim imatges estereotipades i poc aprofundides de conceptes que valorem com a importants i utilitzem sovint.

Temps estimat: 20 minuts.

Material necessari: Papers, llapis.

Desenvolupament: Es divideix els participants en grups de quatre o cinc persones. La persona que dinamitza l'activitat anuncia, un per un, els conceptes de CULTURA, VIOLÈNCIA, PAU, CONVIVÈNCIA i CONFLICTE perquè cada grup escrigui al més ràpid possible i en paral·lel set característiques relacionades amb aquest concepte. S'ha de dir als equips que en acabar la tasca cridin «Stop!», entenent que qui vagi més ràpid a trobar les set característiques guanya. Si ho creieu convenient, podeu afegir altres conceptes a la llista.

Avaluació: S'avalua cada concepte, un per un. Es llegeixen les paraules que han sortit de l'exercici.

Per què s'ha pensat en aquestes paraules? N'hi ha cap que ens cridi l'atenció? Són paraules que permeten definir els conceptes o més aviat impressions estereotipades?

Si són impressions, són paraules que connoten una imatge positiva, negativa o neutra? Després de l'exercici, ens sembla que tenim una idea aprofundida o superficial del concepte?

2. Utilitzem l'expressió *noviolència*, en lloc de *no violència*, perquè entenem que *no violència* implica sense violència, però pot ser des d'una actitud passiva. Parlem de *noviolència* quan, des d'una actitud activa i de lluita, es busquen solucions als conflictes sense violència.

Altres indicacions: La intenció d'aquesta activitat és identificar les idees prèvies que tenen els participants entorn dels conceptes que volem analitzar. És important, doncs, remarcar que cal fer l'activitat molt de pressa. En el moment de l'avaluació, es pot remarcar que, tot i que durant l'explicació del joc s'ha dit que l'equip més ràpid «guanya», no es tracta d'un joc competitiu, sinó que hi havia una intenció amagada: la d'extreure les seves idees més espontànies.

Si es pensa treballar tot el dossier, serà interessant fer referència als resultats de l'exercici a mesura que s'introdueix cada concepte (violència, cultura, pau, etc.) en l'apartat corresponent.

Font: pròpia

Així, en els apartats següents mirarem de concretar el coneixement d'alguns d'aquests conceptes (violència, pau i conflicte), i d'entendre per què els definim d'aquesta manera i no d'una altra.

a. La violència i la cultura de la violència

Definim la **VIOLÈNCIA** com «l'actitud o el comportament que constitueix una violació o una privació a l'ésser humà d'una cosa que li és essencial com a persona (integritat física, psíquica o moral, drets, llibertats...)».³

La violència pot ser exercida per una persona (torturadora, lladre, etc.), una institució (una presó, una fàbrica, una escola, etc.), o una situació estructural (explotació laboral, injustícia social, etnocentrisme cultural, etc.).

ACTIVITAT: Això és violència?

Intenció educativa: Analitzar el concepte de violència. Entendre i diferenciar els tres tipus de violència.

Temps estimat: 50 minuts

Material necessari: Fotocòpies dels textos per a cada participant.

Desenvolupament: Comentem la definició de violència i a partir d'aquí demanem que cada persona llegeixi els tres reculls de textos individualment. Fem grups de tres o quatre persones que han de respondre a les qüestions plantejades. A partir dels comentaris sorgits en l'avaluació, s'introdueixen els tres conceptes de violència: directa, estructural i cultural.

Recull 1

Más de 560 muertos civiles desde el inicio de bombardeos a Irak

Al menos 565 civiles iraquíes murieron y 4.291 resultaron heridos desde que comenzaron los indiscriminados e ilegales bombardeos anglo-norteamericanos sobre este país el 20 de marzo, se denunció hoy en esta capital.

Sólo las andanadas de bombas y cohetes cruceros de la aviación agresora de anoche y esta mañana dejaron 140 muertos y 351 fallecidos en Bagdad y otras cuatro provincias, aseguró Mohammed Said Sahaf, ministro iraquí de información.

En su habitual parte de guerra diario a la prensa, Al Sahaf detalló que se registraron 68 muertos y 107 lesionados en Bagdad, 28 muertos y 48 heridos en Alanbar, tres muertos y 22 heridos en Balon, seis muertos y 52 heridos en Kerbaa, y 35 muertos y 122 heridos en Najaf.

Entre las víctimas, tres murieron después de que sus ambulancias fueron golpeadas por un misil del Pentágono en Najaf, incluyendo dos cirujanos y un conductor, precisó.

3. Seminario de Educación para la Paz-APDH. *Educación para la paz. Una propuesta posible*. Madrid: Catarata, 2000.

Uno de esos bombardeos se ensañó sobre el barrio residencial de Al Choola, en el oeste de Bagdad, donde la metralla mató a 65 mujeres y niños en un populoso mercado.

Por lo menos una decena de mujeres y casi una veintena de niños murieron por la explosión provocada por el impacto de un misil, que se produjo al atardecer y cuando el mercado estaba todavía lleno de gente en busca de provisiones, señaló.

En corroboración, la cadena televisiva qatarí Al Jazeera mostró imágenes de los cuerpos masacrados de niños, ancianos, hombres y mujeres, y difundió también los detalles más macabros de la matanza.

El nuevo ataque contra un blanco civil ocurrió sólo dos días después del bombardeo contra otro muy concurrido mercado de Bagdad, el cual dejó 15 muertos y 30 heridos.

La aviación anglo-norteamericana aprovechó igualmente la tradicional hora del rezo musulmán de los viernes para desatar su agresión sobre el barrio residencial de Mansur, una de la zonas más exclusivas de Bagdad, donde destruyó tres edificios.

Retall de diari publicat l'abril de 2003

[La Justine, una noia òrfena, va a parar juntament amb altres noies a una abadia on quatre frares els fan patir tota mena de vexacions.]

No hauria pensat que l'home, igual que les bèsties ferotges, només pogués gaudir fent tremolar les seves companyes. Ho vaig patir, i en un grau de violència tal que els dolors de l'estripada natural de la meva virginitat van ser els menors que vaig haver de suportar d'aquest perillós atac, però va ser en el moment de la seva crisi que l'Antonin acabà amb crits tan furiosos, amb pràctiques tan doloroses sobre totes les parts del meu cos, amb mossegades tan semblants a les carícies dels tigres, que un moment em vaig creure la presa d'algun animal salvatge que només s'apaivagaria devorant-me.

Marquès de Sade. *Les infortunes de la Vertu*.

Hi veieu violència en aquests dos textos? Si n'hi veieu, com és, com s'expressa?

Quines us imagineu que en poden ser les causes?

Quines conseqüències té? Qui la pateix? Què pateix?

En surt algú beneficiat?

Recull 2

Mapas

En los Estados Unidos, el mapa ecológico es también el mapa racial. Las fábricas más contaminantes y los basureros más peligrosos están ubicados en los bolsones de pobreza donde viven los negros, los indios y la población de origen latinoamericano.

La comunidad negra de Kennedy Heights, en Houston, Texas, habita tierras arruinadas por los residuos petroleros de la Gulf Oil. Son casi todos negros los habitantes de Covent, el poblado de Louisiana donde operan cuatro de las fábricas más sucias

del país. Eran negros, en su mayoría, los que fueron a parar a los servicios médicos de emergencia cuando, en 1993, la General Chemical descargó lluvia ácida al norte de la ciudad de Richmond, en la bahía de California. Un informe de la United Church of Christ, publicado en 1987, advirtió que es negra y latina la mayoría de la población que vive cerca de los enterraderos de residuos tóxicos.

La basura nuclear se ofrece a las reservaciones indígenas a cambio de dinero y promesas de empleos.

Eduardo Galeano. *Patas arriba. La escuela del mundo al revés*

Hi veieu violència en aquest text? Si n'hi veieu, com es concreta?

Quines us imagineu que en poden ser les causes?

Quines les conseqüències?

Qui la pateix? Què pateix?

En surt algú beneficiat?

Recull 3.

Así se prueba que los indios son inferiores (según los conquistadores de los siglos XVI y XVII)

¿Se suicidan los indios de las islas del mar Caribe? Porque son holgazanes y se niegan a trabajar.

¿Andan desnudos, como si todo el cuerpo fuera cara? Porque los salvajes no tienen vergüenza.

¿Ignoran el derecho de propiedad, y comparten todo, y carecen de afán de riqueza? Porque son más parientes del mono que del hombre.

¿Se bañan con sospechosa frecuencia? Porque se parecen a los herejes de la secta de Mahoma, que bien arden en los fuegos de la Inquisición.

¿Creen en los sueños, y obedecen a sus voces? Por influencia de Satán, o por pura estupidez.

¿Es libre la homosexualidad? ¿La virginidad no tiene importancia alguna? Porque son promiscuos y viven en la antesala del infierno.

¿Jamás golpean a los niños, y los dejan andar libres? Porque son incapaces de castigo ni doctrina.

¿Comen cuando tienen hambre, y no cuando es hora de comer? Porque son incapaces de dominar sus instintos.

¿Adoran la naturaleza, a la que tienen por madre, y creen que ella es sagrada? Porque son incapaces de religión y sólo pueden profesar la idolatría.

Eduardo Galeano. *Patas arriba. La escuela del mundo al revés*

Justicia

En 1997, un automóvil de chapa oficial venía circulando a velocidad normal por una avenida de San Pablo. En el automóvil, nuevo, caro, viajaban tres hombres. En un cruce, los paró un policía. El policía los hizo bajar y durante cerca de una hora los tuvo manos arriba, y de espaldas, mientras les preguntaba una y otra vez dónde habían robado ese automóvil.

Los tres hombres eran negros. Uno de ellos, Edivaldo Britto, era el secretario de Justicia del Gobierno de San Pablo. Los otros dos eran funcionarios de la Secretaría. Para Britto, esto no tenía nada de nuevo. En menos de un año, le había ocurrido cinco veces.

El policía que los había detenido era, también, negro.

Eduardo Galeano. *Patas arriba. La escuela del mundo al revés*

Hi veieu violència en aquests textos? Si n'hi veieu, com la identifiqueu?

Quines us imagineu que en poden ser les causes?

Quines les conseqüències?

Qui la pateix? Què pateix?

En surt algú beneficiat?

Avaluació: Recollim els comentaris de tots els grups.

Tothom ha opinat el mateix?

Han sorgit els tres diferents tipus de violència?

Podríem pensar en exemples quotidians o propers a nosaltres d'algun dels diferents tipus de violència?

Altres indicacions: Podeu demanar a cada grup que analitzi els tres reculls de textos, o distribuir-los entre grups, que cada grup n'analitzi un i en la posada en comú es comenten els tres.

Font: pròpia

Diferenciem tres tipus de violència:

La **VIOLÈNCIA DIRECTA**: aquella que suposa una agressió física. Un assassinat, una tortura, una bufetada, una mutilació i altres formes de maltractament físic són exemples de violència directa.

La **VIOLÈNCIA ESTRUCTURAL**: violència que forma part de l'estructura social i que impedeix cobrir les necessitats bàsiques, com la generada per la desigualtat social, l'atur, les mancances en la nutrició, la manca de serveis sanitaris i educatius bàsics, etc.

La **VIOLÈNCIA CULTURAL**: es refereix a aquells aspectes de l'àmbit simbòlic (religió, cultura, llengua, art, ciències...) que es poden utilitzar per justificar o legitimar la violència estructural o directa,⁴ aquelles argumentacions que ens fan

4. GALTUNG, Johan. *Paz por medios pacíficos. Paz y conflicto, desarrollo y civilización*. Bilbao: Bakeaz/Gernika Gogoratu, 2003.

percebre com a «normals» situacions de violència profunda. La violència cultural també pot prendre el nom de cultura de la violència.

Considerem la violència estructural i la cultural formes de violència perquè, si ens remetem a la definició de violència,⁵ ambdues constitueixen una violació o privació d'alguna cosa que esdevé essencial per preservar la dignitat humana. Sovint, les causes d'un cas de violència directa estan relacionades amb situacions de violència estructural: moltes guerres són conseqüència d'un abús de poder que recau sobre una població oprimida, o d'una situació d'injustícia social (d'un repartiment de terres insuficient, d'una gran desigualtat en la renda de les persones, etc.).

Aquesta observació no ha de servir per justificar la violència directa, sinó per entendre'n bé les seves dimensions i ser capaços de poder intervenir-hi amb antelació: minimitzar la violència estructural pot ser un mitjà de prevenció de la violència directa molt efectiu.

VIOLENCIA ESTRUCTURAL → VIOLENCIA DIRECTA

Algunes dades de violència al món...⁶

Violència directa

- El 90 % de les morts en els conflictes armats són civils. La major part són dones i infants.
- 3.084 persones van ser executades l'any 2001 per l'aplicació de la pena de mort.
- 89 persones víctimes de la violència domèstica han mort durant l'any 2003. 70 d'aquestes 89 persones eren dones.
- La Comissió de Drets Humans de l'ONU confirma 47 casos de tortura a l'Estat espanyol el 2001.

5. Vegeu la pàgina 11.

6. Dades extretes de: *Informe de desarrollo humano 2003*; *¡Alerta 2003! Informe sobre conflictos, derechos humanos y construcción de paz*; FISAS, Vicenç. *Cultura de paz y gestión de conflictos*. Barcelona: Icaria, 1998; entre d'altres.

Violència estructural

- Més de 1.200 milions de persones sobreviuen amb menys d'un dòlar al dia.
- Al voltant de 115 milions de nens i nenes no tenen accés a l'escola primària. Dos de cada tres són nenes.
- Cada dia moren 30.000 infants de malalties que es poden prevenir, mentre que només el 10 % de la despesa total en recerca i desenvolupament en el camp de la medicina està dirigit a les malalties que pateix el 90 % més pobre de la població.
- Als països rics, les emissions de diòxid de carboni per càpita són de 12,4 tones, enfront de 3,2 als països d'ingrés mitjà i 1,0 als països d'ingrés baix.
- Les subvencions a l'agricultura als països rics suma més de 300.000 milions de dòlars l'any, cinc vegades més que l'ajuda oficial al desenvolupament. Tanmateix, segons la FAO, entre els anys 1999 i 2001, 840 milions de persones van passar gana; d'aquestes, 10 milions als països rics, 34 als països en transició a l'economia de mercat i 798 als països empobrits.

Violència cultural

- A l'Estat espanyol hi ha sis centres d'internament per a immigrants (semblants a presons), la qual cosa normalitza la idea que assimila una persona immigrada a un delinqüent.
- Un infant pot arribar a veure unes 20.000 morts violentes a la televisió al llarg d'una dècada, quan el seu entorn natural i real només li mostrarà dues o tres experiències d'aquest tipus.

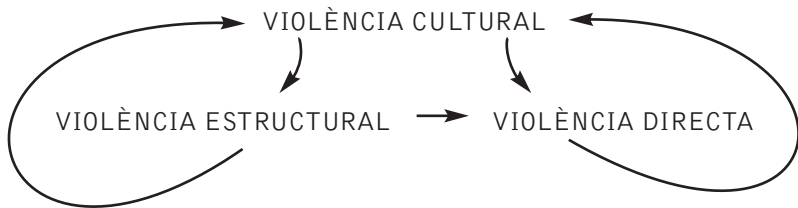
Pel que fa a la violència cultural, o **cultura de la violència**, aquesta n'és tant una causa com una conseqüència; en tot cas, és un factor que la reproduïx.

Com que considerem la violència de manera àmplia, entenem que la cultura de la violència va molt més enllà del culte a la violència directa: n'inclou altres tipus menys visibles però no pas menys greus. La cultura de la violència s'expressa a través de fenòmens com:

- La incapacitat de resoldre pacíficament els conflictes
- La recerca del domini i del poder
- El militarisme i les despeses militars

- La cultura del patriarcat, que permet que el 50 % de la població mundial (les dones) visquin sovint en unes condicions injustes respecte a l'altre 50 % (els homes).
- El principi de competitivitat que generen les societats capitalistes.
- L'etnocentrisme i la ignorància cultural.
- Les interpretacions religioses i ideològiques excoents.

Així, completant l'esquema anterior amb la influència de la violència cultural:

ACTIVITAT: **El collage**

Intenció educativa: Observar les actituds i els mecanismes que generen una dinàmica competitiva i les diferents formes d'afrontar-la. Valorar com ens sentim i analitzar com reaccionem davant d'una situació violenta.

Temps: 60 minuts.

Material: 4 cartolines, 1 barra de pega, 1 retolador i una revista vella.

Desenvolupament: Es divideix el gran grup en tres. Cada un té vint minuts per elaborar un collage en una cartolina que representi, per exemple, les quatre estacions de l'any. L'objectiu dels grups és fer el millor collage. Només poden utilitzar el material que l'animador col·loqui al centre de la sala. Totes les parts del collage han d'estar enganxades a la cartolina i, com a mínim, hi ha d'haver escrit el títol. Abans d'acabar els vint minuts han d'haver entregat el collage a l'animador. Abans de començar el joc, cada grup ha d'escollir d'entre els seus membres un observador.

Un cop aclarides les consignes de partida, l'animador indica a cada grup el rol que li correspon. Cal remarcar que és molt important que ningú no surti del seu rol. Seguidament, cada grup disposa d'uns minuts per organitzar-se. Finalment, es deixa el material al mig de la sala i l'animador dóna el senyal d'inici.

Els rols són:

GRUP 1: el seu objectiu és GUANYAR abans que res. Per assolir-ho, els està permès tot. NO COOPEREN amb cap altre grup i no han d'arriscar-se que un altre grup pugui fer un collage millor que el seu.

GRUP 2: treballen amb el seu collage sense ficar-se en res ni destorbar ningú mentre no trobin dificultats. La seva postura és DEFUGIR LES DIFICULTATS I ELS CONFLICTES. No s'enfronten mai amb ningú. Davant d'ordres o agressions, la seva postura és LA SUBMISSIÓ I L'ACATAMENT. Mentre no els molestin, continuen treballant.

GRUP 3: la seva consigna principal és que TOT GRUP TÉ DRET A FER EL MURAL. Hauran d'afrontar els conflictes de forma positiva.

OBSERVADORS: NO INTERVENEN PER A RES. Prenen nota del que passa: l'estratègia que elabora el grup, la forma d'organitzar-se, les relacions entre els seus membres, els rols que assumeix cadascú, les frases significatives...

Avaluació

Primer cal fer una roda de paraules on cadascú expliqui com s'ha sentit, parlant només de sentiments i sense entrar en debat. Després, els observadors contenen tan objectivament com sigui possible el desenvolupament del joc i expliquen al gran grup les consignes de partida específiques del seu grup.

A continuació es pot obrir el debat sobre les actituds i els fets que s'han esdevingut, sobretot aquells en què hi ha hagut violència, i relacionar-los amb els resultats obtinguts i el sentiments dels qui s'hi han vist implicats. Com condiciona la violència? Quines conseqüències té? Quin tipus d'actituds i estratègies porten a fer «el que és just»?

És habitual que en el transcurs del joc sorgeixin situacions fortes, fins i tot la creació de veritables «exèrcits» o «forces armades» per defensar «la propietat» (el mural), que poden donar molt de joc a l'avaluació. Tanmateix, és important situar qualsevol disputa a nivell de rols representats per unes persones i no d'aquestes persones. També és important que ningú no surti del joc amb una mala sensació de com ha derivat l'exercici. L'animador ha de procurar parlar-ne durant l'avaluació i aprofitar-ho per enriquir el debat.

Font: Seminario de Educación para la Paz. Asociación Pro Derechos Humanos. «L'Alternativa del joc II»

b. La pau i la cultura de pau

Abans de veure què entenem per cultura de pau, ens cal aclarir què entenem per pau. Sovint, la percepció que se'n té és que és un valor molt important, una situació desitjable a què ens agradaria arribar. Però, en intentar precisar les condicions d'aquesta situació desitjable, ens apareix un concepte ambigu, emocional, difícil de definir, un ideal que no sabem concretar. El cert és que es tracta d'un concepte complex, ampli i multidimensional que cal analitzar.

ACTIVITAT: Il·lustrem la pau

Intenció educativa: Observar les pròpies percepcions de pau i de «no pau». Adonar-nos que ens és més fàcil identificar elements de violència que no pas de pau i que ens és difícil concretar la idea de pau. Analitzar el concepte de pau.

Temps: 50 minuts

Desenvolupament: Es divideix el grup en petits grups (de 6 a 10 persones per grup) de manera que quedi un nombre parell de grups.

Es demana a la meitat dels grups que elaborin amb els seus cossos una imatge estàtica que transmeti la idea de pau.

A l'altra meitat dels grups se'ls demana que preparin una imatge de «no pau».

Se'ls deixa uns minuts per preparar-ho (amb tres minuts n'hi ha prou, ja que l'espontaneïtat és un factor important).

Es demana a un primer grup que representi la seva imatge i la resta de grups l'observen i la valoren. S'anima els participants observadors a comentar què els sugereix la imatge i quins sentiments o emocions els provoca.

Un darrere l'altre, cada grup representa la seva imatge i el gran grup les observa i les valora.

És important que l'educador reculli les impressions sorgides per poder incloure-les als comentaris de l'avaluació i a la introducció de continguts.

Avaluació

Ha estat fàcil o difícil pensar la imatge? Han sortit moltes o poques possibilitats diferents?

Què ens és més fàcil, imaginar imatges de pau o de violència? Per què?

Ens és fàcil identificar emocions? Quines han sorgit en unes imatges i quines en les altres?

Com concretem el concepte de pau? Com concretem condicions socials i personals per a la pau?

Altres indicacions

És habitual que les imatges de «no pau» generin més riquesa d'adjectius, comentaris i emocions que les de «pau». També és habitual que resulti més ràpid, senzill i ric pensar imatges de «no pau» que de «pau». Tenim més referents de violència que de pau, això és una evidència més de la forta implantació de la cultura de la violència.

Font: pròpia

Segons les persones o les cultures, hi ha diferents concepcions de la pau; per tant, una premissa important és clarificar des de quina us proposem nosaltres aquest treball. Però abans de concretar com entenem la pau, vegem breument quines han estat les concepcions de pau dominants a la cultura occidental al llarg de la nostra història.

A l'antiga Grècia, *eirene* era el terme amb què definien la pau, una idea de pau com un estat de tranquil·litat, de serenitat, d'absència d'hostilitats entre ciutats gregues, és a dir, una harmonia en la unitat interior i social grega.

La *pax romana* fa referència a respectar el que és legal, a mantenir la llei i l'ordre establert. En definitiva, a vetllar per l'absència de conflicte i rebel·lió violenta dins dels límits de l'Imperi Romà controlat per un poderós aparell militar. Respon a una estructura social i econòmica imperialista i, per tant, busca mantenir l'*status quo*, és a dir defensar els interessos dels qui es beneficien de l'estructura de l'Imperi respecte dels qui en resten a la perifèria.

Tal com diu John P. Lederach, «igual que en l'Imperi Romà, la pau contemporània reflecteix els interessos dels qui es beneficien de l'estructura internacional tal com és, és a dir, els del centre i no els de la perifèria». Una concepció molt negativa i manipuladora de la pau, entesa com a mera absència de guerra i de desordres interns, és el que anomenem la **PAU NEGATIVA**.

ACTIVITAT: La pau negativa

Intenció educativa: Analitzar l'ús del concepte de pau que fan alguns poderosos dels nostres temps. Observar com el concepte de pau negativa encara és vigent als nostres dies. Prendre consciència de com la pau s'entén de maneres molt diferents segons les persones i els col·lectius. Reflexionar sobre la vinculació entre els concepte de pau i seguretat.

Temps: 50 minuts

Desenvolupament: Es demana a cada participant que llegeixi els dos textos següents. Se'ls informa que són dos textos redactats poc abans de la guerra de l'Iraq, quan encara governava Sadam Hussein. Es proposa a petits grups que reflexionin sobre les preguntes següents:

- Quina idea de pau es transmet en el primer text? I en el segon? Hi ha diferències entre l'una i l'altra? Si n'hi ha, quines són?
- Quina idea de seguretat es transmet en el primer text? I en el segon? Hi ha diferències entre l'una i l'altra? Si n'hi ha, quines són?
- Què en penseu? Esteu d'acord amb alguna de les idees de pau i seguretat analitzades? Esteu en desacord amb alguna? Per què?
- Qui ha escrit un document? Qui ha escrit l'altre? Quins interessos creieu que poden tenir uns i altres? Creieu que aquests interessos poden condicionar la idea de pau i seguretat que cadascú té?

Finalment, es fa la posada en comú.

Avaluació

En la posada en comú podreu avaluar si ha quedat clar el concepte de pau negativa i de seguretat, i si fa falta aprofundir-hi un xic més.

Sovint, el concepte de pau negativa va estretament lligat a un concepte de seguretat basat en la seguretat militar. La pau positiva, en canvi, es fonamenta en el concepte de seguretat humana (vinculat a crear les condicions perquè tothom tingui les necessitats bàsiques cobertes —alimentació, sanitat, habitatge, treball, etc.).

No és objectiu prioritari d'aquest dossier aprofundir en el concepte de seguretat, però és evident que es tracta d'un concepte molt vinculat a la idea de pau. Si als nois i noies els costa entendre la pregunta sobre seguretat, us pot ajudar demanar-los que es preguntin què els fa sentir segurs i, a partir d'aquí, introduir breument el concepte perquè se situïn.

Font: pròpia

Text 1

Texto de la resolución propuesta por Bush al Congreso de los EEUU para autorizar el ataque militar contra Irak

Considerando que el Congreso concluyó en 1998 que Irak estaba infringiendo material e inaceptablemente sus obligaciones internacionales y por ello amenazaba los intereses vitales de EEUU y la paz y seguridad internacionales; declaradas las razones de tal conclusión y urgiendo al presidente que llevara a cabo las acciones oportunas para devolver a Irak al cumplimiento de sus obligaciones internacionales (Ley Pública, 105-235);

Considerando que Irak sigue infringiendo material e inaceptablemente sus obligaciones internacionales, entre otros, mediante el mantenimiento de la posesión y desarrollo de una significativa capacidad de armamento químico y biológico, persiguiendo activamente una capacidad de armas nucleares y apoyando y albergando a organizaciones terroristas, manteniendo así la amenaza de los intereses de la seguridad nacional de EEUU y la paz y seguridad internacionales;

Considerando que el actual régimen iraquí ha demostrado su capacidad y voluntad de usar armas de destrucción masiva contra otras naciones y sus pueblos;

[...]

Considerando que se sabe que miembros de al-Qaeda, una organización que ostenta la responsabilidad de los ataques sobre EEUU, sobre sus ciudadanos, sus intereses, incluidos los ataques ocurridos el 11 de septiembre de 2001, están en Irak;

Considerando que Irak sigue ayudando y alojando a otras organizaciones terroristas internacionales, incluidas las organizaciones que amenazan la vida y la seguridad de los ciudadanos estadounidenses;

Considerando que los ataques sobre EEUU del 11 de septiembre de 2001 subrayan la gravedad de la amenaza de que Irak transferirá armas de destrucción masiva a organizaciones terroristas internacionales;

[...]

Considerando que Irak está infringiendo materialmente sus obligaciones de desarme y otras obligaciones de la resolución 687 [...], como poner fin a la represión de su población civil que amenaza la paz y la seguridad internacionales [...], y para que deje de amenazar a sus vecinos o a las operaciones de Naciones Unidas en Irak bajo la resolución 949 [...] y 678 del CS de Naciones Unidas que autoriza el uso de todos los medios para obligar a Irak al cumplimiento de las «resoluciones subsiguientes»;

[...]

Considerando que [...] «la represión iraquí de su población civil viola la resolución 688 del CS de la ONU» y «constituye una amenaza continua a la paz, la seguridad y la estabilidad de la región del golfo Pérsico», y que el Congreso «apoya el uso de todos los medios para conseguir las metas de la resolución 688»;

Considerando que el Congreso en el Acta de Liberación de Irak [...] ha expresado su sentir de que la política de EEUU debe ser apoyar los esfuerzos para derrocar del poder al actual régimen iraquí y promover la emergencia de un gobierno democrático que reemplace a dicho régimen;

[...]

Por lo anterior,

resuelve el Senado y la Cámara de representantes de EEUU en la asamblea del Congreso,

Sección 1. Título corto.

Esta resolución conjunta puede ser citada como la «resolución adicional sobre Irak».

Sección 2: Autorización para el uso de las fuerzas armadas de EEUU.

El presidente queda autorizado para usar todos los medios que él determine apropiados, incluida la fuerza, con el fin de hacer cumplir las resoluciones del Consejo de Seguridad de Naciones Unidas arriba referidas, para defender los intereses de la se-

guridad de EEUU contra la amenaza que representa Irak, y restaurar la paz internacional y la seguridad en la región.»

The Washington Post, 21 de setembre de 2002

Traducció: CSCA (www.nodo50.org/csca)

Text 2

Pedimos a todas las mujeres del mundo que nos apoyen, como mujeres árabes, en nuestro llamamiento para parar la agresión planeada y dirigida por EEUU contra Irak. Llamamos a todas las mujeres a que alcen sus voces condenando inequívocamente cualquier ataque militar contra Irak que tendrá como consecuencia inevitable el asesinato de más civiles inocentes.

Nosotras, las organizaciones de mujeres árabes abajo firmantes, hacemos un llamamiento para parar la agresión militar planeada contra Irak y por la paz en nuestra región. Estamos convencidas de que un ataque militar contra Irak destruirá a toda una nación, incluidas sus mujeres y sus niños y niñas, y tendrá como consecuencia una espantosa tragedia humanitaria.

Las mujeres del mundo árabe condenamos categóricamente los planes dirigidos por EEUU contra la integridad del mundo árabe de atentar contra su soberanía y quebrar su unidad nacional. La Administración de EEUU está intentando crear cualquier pretexto para justificar su ataque contra el pueblo iraquí y ocupar su tierra únicamente para controlar sus campos de petróleo, mientras se despreocupa de la destrucción y la aniquilación a la que quedará expuesta la población iraquí, después del extremo sufrimiento al que ha tenido que hacer frente toda la población tras doce años de sanciones económicas impenitentes. La tasas de mortalidad infantil en Irak se sitúa hoy entre las más altas del mundo: en Irak, 130 menores de cinco años de cada mil que nacen mueren [como consecuencia del embargo] frente a los 8 de cada mil que fallecen en EEUU.

Redibujar el mapa regional

[...] Los planes de Bush no se pararán con el cambio de régimen en Irak, sino que irán más allá para re-dibujar el mapa de toda la región árabe. A pesar de que no se han hallado evidencias que prueben que Irak está en posesión de armamento de destrucción masiva, EEUU insiste en preparar la invasión de Irak.

¿Cómo puede justificar la Administración de EEUU la cifra estimada de 200 mil millones de dólares para la guerra contra Irak? ¿Cómo puede justificarse cuando existen más de 1,2 mil millones de personas en el mundo que viven por debajo del nivel de la pobreza —con menos de un dólar al día—, cuando existen más de 149 millones de menores en los países en desarrollo que sufren malnutrición, cuando más de 1,1 mil millones de personas no tienen acceso a agua potable y cuando más de 2,4 mil millones de personas carecen de asistencia médica?

Las mujeres árabes, como todas las mujeres del mundo, actúan como válvulas de seguridad para la protección de la humanidad en general y de la infancia del mundo en particular, contra la degradación de los recursos naturales del planeta que han si-

do creados por Dios para que todos y todas los salvaguardemos y no para destruirlos. Las mujeres han estado siempre en la primera línea de los llamamientos a la paz y a la protección del medio ambiente y los recursos naturales. Por ello, las mujeres árabes decimos: no a la guerra contra Irak; porque estamos seguras de que cuando los ejércitos invaden, sólo la destrucción prevalece.

Pedimos a todas las mujeres del mundo que nos apoyen, como mujeres árabes, en nuestro llamamiento para parar la agresión planeada y dirigida por EEUU contra Irak. Llamamos a todas las mujeres a que alcen sus voces condenando inequívocamente cualquier ataque militar contra Irak, que tendrá como consecuencia inevitable el asesinato de más civiles inocentes.

Esta declaración fue elaborada y difundida el 5 de febrero de 2003 por diferentes organizaciones de mujeres de Egipto.

Si el que volem és una pau per a totes les persones, alliberadora i constructora, cal superar la pau negativa i partir d'una concepció més rica i positiva d'aquesta.

Entenem la **PAU POSITIVA** com «el procés de realització de la justícia en els diferents nivells de la relació humana. És un concepte dinàmic que ens porta a aflorar, afrontar i resoldre els conflictes de forma noviolenta i el fi de la qual és aconseguir l'harmonia de la persona amb ella mateixa, amb la naturalesa i amb les altres persones.»⁷

És a dir, la pau positiva és...

- Molt més que una mera absència de guerra.
 - Un procés en constant construcció.
 - No és un estat o un temps de pau, sinó un ordre social.
 - Un ordre social de reduïda violència i elevada justícia.
 - La igualtat en el control i la distribució del poder i els recursos.
 - L'absència de condicions no desitjades (guerra, fam, marginació...) ...
- ... i la presència de condicions desitjades (treball, habitatge, educació...), per tant, cal preparar-la.

Definir pau en termes de condicions i relacions, és a dir, crear unes condicions i establir un determinat tipus de relacions.

Un concepte ampli i multidimensional, que demana una comprensió àmplia i elaborada. Cal educar-nos-hi. També demana tenir una comprensió àmplia i rica del concepte de violència.

Resoldre els conflictes de manera positiva, creativa i *noviolenta*.

7. Seminario de Educación para la Paz-APDH. *Educar para la paz. Una propuesta posible*. Madrid: Catarata, 2000.

En conclusió, «no pot existir pau positiva si hi ha relacions caracteritzades pel domini, la desigualtat i la no-reciprocitat, tot i que no hi hagi cap conflicte obert.»⁸ Per aquesta raó, és evident que construir la pau comporta crear unes relacions basades en la cooperació, el suport mutu, la col·laboració i la creació de condicions de confiança mútua.

ACTIVITAT: **La pau positiva**

Intenció educativa: Reflexionar sobre les relacions i condicions que hauríem de saber edificar per construir la pau. Entendre el concepte de pau positiva.

Temps: 50 minuts

Desenvolupament: Cada participant omple la fitxa individualment i comparteix el que ha escrit en grups de quatre o cinc. Si ho creuen convenient, poden ampliar la pròpia fitxa amb suggeriments o idees que els aportin els companys. Es posen els resultats en comú i l'educador introdueix, a partir del que aporten els grups, el concepte de pau positiva.

Avaluació: Ha estat fàcil o difícil omplir la fitxa? Quin apartat ha costat més? Quin menys?

La manera en què cadascú de nosaltres individualment i col·lectivament ens relacionem amb l'entorn, té a veure amb la construcció de la pau? Per què?

En quines coses concretes ens podem proposar millorar? Com ho farem?

Quines coses ens semblen bé com les fem ara?

Altres indicacions: Podeu ajudar els nois i noies a emplenar la fitxa indicant-los exemples o preguntes orientadores:

1. JO. Com em relaciono amb mi mateix?
M'enfado sovint amb mi mateix? En quins moments?
Em sento content de mi mateix? Quan?
Conec les meves capacitats?
Conec els meus límits?
Sóc capaç de fer el que em proposo?
...
2. EL GRUP. Com em relaciono amb els meus companys?
Tinc bona relació amb els meus companys?
Quan tenim un problema, com el resollem?
Quan hem de fer treball en equip, com ens organitzem? M'hi implico?
Sento que els altres s'hi impliquen?
Quan veig un company amb problemes, com reaccio?
...

8. LEDERACH, John P. *El abecé de la paz y los conflictos*. Madrid: Catarata, 2000.

3. LA COMUNITAT. Com em relaciono amb el meu poble/barri?
 Què m'agrada del meu poble/barri?
 Què no m'agrada?
 Faig alguna cosa per millorar-lo?
 Participo en les activitats que s'hi fan (festes, reivindicacions...)?
 Conec els meus veïns?
 Conec els botiguers?
4. L'ENTORN. Com em relaciono amb el medi?
 Faig recollida selectiva de deixalles?
 Intento fer un ús estalviador de l'electricitat?
 M'agrada estar informat dels problemes mediambientals?
 Faig servir paper reciclat?

Font: pròpia

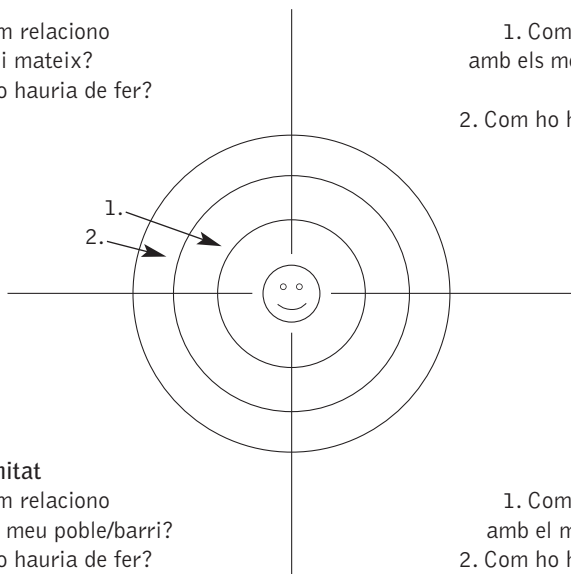
La pau positiva

Jo

1. Com em relaciono amb mi mateix?
2. Com ho hauria de fer?

El grup

1. Com em relaciono amb els meus companys
2. Com ho hauria de fer?

La comunitat

1. Com em relaciono amb el meu poble/barri?
2. Com ho hauria de fer?

L'entorn

1. Com em relaciono amb el medi ambient?
2. Com ho hauria de fer?

Font: pròpia

La construcció de la pau té dos aspectes fonamentals:

- el tipus i la qualitat de les relacions que establím entre les persones cal que siguin des de l'afecte, l'empatia i la preocupació pel benestar i la dignitat de l'altre, i
- les condicions estructurals que siguem capaços d'edificar. Quines circumstàncies concretes s'han de donar perquè hi hagi pau? Com hem d'organitzar els recursos, el poder, les comunitats perquè hi hagi justícia social? Com ho hem de fer perquè cap persona pateixi fam, sigui analfabeta, no tingui habitatge, o estigui a l'atur?

Ens cal crear unes estructures socials fonamentades en el desenvolupament equitatiu i sostenible, en el respecte als drets humans, en la governabilitat i presa de decisions democràtiques, i en el fet d'evitar el risc que comporta l'armamentisme i el concepte militar de seguretat.

És a dir, crear una cultura on la violència no hi tingui espai, una **CULTURA DE PAU**, «una cultura que promou la pacificació, una cultura que inclou estils de vida, patrons de creences, valors i comportaments que afavoreixin la construcció de la pau i acompanyi els canvis institucionals que promoguin el benestar, la igualtat, l'administració equitativa dels recursos, la seguretat per als individus i les famílies, la identitat dels grups o de les nacions, i sense necessitat de recórrer a la violència»⁹

En conclusió, la construcció d'una cultura de pau requereix:

- Millorar ampliar i universalitzar els drets humans
- Desacreditar i deslegitimar la guerra i l'ús de la violència
- Potenciar el coneixement i el diàleg entre cultures i religions
- Superar la mística de la masculinitat a través de l'empatia, l'afecte, la tendresa i la corresponsabilitat en l'educació dels fills
- Satisfer les necessitats bàsiques i les potencialitats de desenvolupament i decisió de les persones
- Atendre el principi de sostenibilitat i prendre cura dels recursos limitats
- Actuar sobre les arrels dels conflictes i no només sobre les seves manifestacions
- Millorar la governabilitat democràtica i incrementar la participació ciutadana
- Desmilitaritzar les polítiques de seguretat i donar prioritat a les inversions educatives per sobre de les militars
- Exercir una nova mirada sobre els conflictes i una educació sobre la forma de regular-los i transformar-los positivament

9. BOULDING, Elise. «The concept of peace culture». *Peace and conflict issues after the Cold War*. UNESCO, 1992

3. Educar en el conflicte

a. Conflicte. Definició i perspectiva positiva

Majoritàriament es rebutja la violència directa com a model, però es desconeixen opcions alternatives per afrontar els conflictes. Això fa que, tot i aquest rebuig, la violència continuï sent una forma massa habitual d'abordar els conflictes. Sovint es té una percepció negativa del conflicte perquè s'associa a violència. La intenció d'aquest apartat és veure que el fet que hi hagi conflicte no necessàriament implica que s'acabi en una situació de violència i, per tant, no s'ha de veure com a negatiu.

Educar en i per al conflicte és un repte de l'educació per a la pau. Un repte que es concreta en tres elements:¹⁰

Descobrir la perspectiva positiva del conflicte: veure'l com una forma de transformar la societat cap a quotes de justícia més grans; descobrir que pot ser una oportunitat educativa, una oportunitat per aprendre a construir altres tipus de relacions.

Aprendre a analitzar els conflictes i a descobrir la seva complexitat.

Trobar solucions que ens permetin afrontar els conflictes **sense violència**, sense destruir les altres parts i amb la força necessària per arribar a solucions en què tots hi guanyem i puguem satisfer les nostres necessitats.

El fet d'associar la idea de conflicte amb la de violència fa que sovint es consideri un concepte amb connotacions negatives. Però, si tenim en compte que és una forma de respectar la diversitat d'opinions i percepcions, de buscar solucions mínimament satisfactòries per a totes les parts i que pot ser un mitjà de transformació de la societat, el concepte de conflicte pren connotacions molt positives.

Definim el **CONFLICTE** com «aquella situació de disputa o divergència en què hi ha una contraposició d'interessos o necessitats antagòniques entre dues o més parts».

10. Seminario de Educación para la Paz-APDH. *Educar para la paz. Una propuesta posible.*

Cal entendre que el conflicte és consubstancial a les relacions humanes. De la mateixa interacció entre persones sovint surten discrepàncies perquè tenim interessos o necessitats diferents; a més, el conflicte és ineludible i, per molt que vulguem tancar els ulls o mirem d'evitar-lo, un cop iniciat, continua la seva dinàmica.

A vegades és difícil veure que hi ha conflicte, sovint perquè una o més parts no en té consciència o no en vol reconèixer l'existència. Aquest tipus de conflicte s'anomena CONFLICTE LATENT. Molts casos de violència estructural poden servir d'exemple de conflicte latent: prenem el d'una empresa que explota els seus assalariats: es pot parlar de conflicte perquè els interessos de l'empresa — obtenir el màxim benefici — i els dels treballadors — obtenir un sou digne — estan contraposats; però si l'empresa no en té consciència o no reconeix que està vulnerant els interessos dels treballadors ni els treballadors ho expressen, el conflicte no és visible: és un conflicte latent.

El cas contrari és quan aparentment sembla que hi ha un conflicte perquè hi ha dues o més parts enfrontades, però els interessos de cada part no són incompatibles, tot i que la percepció dels implicats els fa aparentment contraposats. En aquest cas, parlem de PSEUDOCONFLICTE. Un exemple en seria una discussió entre dos germans perquè tots dos volen la caixa de llapis de colors per fer un treball manual, però en realitat un només necessita el color vermell i el verd i l'altre el groc i el blau; per tant, la poden compartir sense que hi hagi discrepància de necessitats.

Creiem interessant aprofundir en la urgència de recuperar la perspectiva positiva del conflicte: sabem realment de què parlem quan ens referim als conflictes? Per començar, us proposem l'activitat següent:

ACTIVITAT: **Baròmetre de valors**

Intenció educativa: Copsar com entenen els participants el concepte de conflicte. Fomentar la reflexió, el diàleg i la posició personal. Introduir el concepte de conflicte.

Temps estimat: 50 minuts

Desenvolupament: Situem les persones del grup al centre de l'aula i pronunciem una frase. Per exemple: «els conflictes s'han d'evitar». A continuació, demanem als participants que se situïn a l'esquerra de la classe si estan d'acord amb l'enunciat, i a la dreta si no hi estan d'acord. En un primer moment, les persones han de decidir-se per una postura extrema, blanc o negre. Seguidament, es passa un objecte

que fa la funció de micro (un bolígraf, una pilota, un estoig) alternativament a una banda i l'altra per escoltar els arguments dels alumnes, començant per la banda minoritària. En un segon moment, després d'escoltar unes quantes opinions, es pregunta si algú vol matisar la seva posició i moure's de lloc. Ara l'espai no s'ha de veure com una decisió entre dos blocs d'opinió sinó com un baròmetre que gradua les múltiples opinions.

Avaluació: En principi, només cal deixar que els alumnes s'expressin lliurement. L'única funció de la persona dinamitzadora de l'activitat serà introduir tantes frases com vulgui, per tal d'iniciar un debat posterior. Algunes frases que poden servir són: «els conflictes s'han d'evitar», «no hi ha conflicte sense violència», «tots els conflictes són dolents», o aquelles que a vosaltres us semblin adequades.

Font: CASCÓN, Paco; BERISTAIN, Carlos. La alternativa del juego I

Per què sovint es té una visió negativa del conflicte i per què reivindicuem una visió potencialment positiva?

Per què veiem el conflicte negatiu?	Per què un conflicte és potencialment positiu?
Perquè identifiquem el conflicte amb la forma en què habitualment hem vist que es resol: amb la violència.	Perquè, tot i que la diferència comporta contrastos i, per tant, disputes i conflictes, considerem la diversitat i la diferència un valor positiu i d'enriquiment mutu.
Perquè tenim una gran resistència al canvi i sabem que entrar en conflicte significa cremar moltes energies i passar per una situació no gaire agradable.	Perquè considerem que només entrant en conflicte amb les estructures injustes o les persones que les mantenen es podrà millorar la societat. El conflicte pot ser una palanca de transformació social.
Perquè la majoria de les persones sentim que no hem estat educades per encarar els conflictes de forma positiva i que ens falten eines i recursos.	El conflicte també pot ser una oportunitat d'aprendre. Si el conflicte és connatural a les relacions humanes, serà fonamental aprendre a intervenir-hi.

Així doncs, i per tal de resumir, ens trobem amb el fet que el repte principal és com aprendre a afrontar i resoldre els conflictes de manera constructiva i *noviolenta*.

b. Les actituds davant del conflicte

Hi ha moltes formes d'actuar quan ens trobem davant d'un conflicte. Descobrir les pròpies i les dels altres serà un treball previ important per a la resolució de conflictes.

Quan analitzem les nostres pròpies actituds, moltes vegades descobrim amb sorpresa com evadim el conflicte o ens acomodem als interessos de les altres persones. Això no només no és bo per a cap de les parts, sinó que no resol el conflicte (només l'amaga o el desplaça).

Quines són les actituds que podem prendre davant d'un conflicte?

- a) **La competició (guanyo/perds):** ens trobem en una situació en la qual aconseguir el que jo vull —fer valer els meus objectius— és el més important, no m'importa que per a això hagi de passar per sobre de qui sigui. La relació amb l'altra part en conflicte no em preocupa. En el model de competició, el més l'important és que jo guanyi i per a això el més fàcil és que els altres perdin. En el terreny pedagògic, busquem l'eliminació de l'altra part a través de l'exclusió, la discriminació, el menyspreu o l'expulsió.
- b) **L'acomodació (perdo/guanyes):** per tal de no confrontar-me amb l'altra part, ni plantejo ni faig valer els meus objectius, i deixo a l'altra part que faci la seva. Sovint confonem el respecte, la bona educació, amb no fer valer els nostres interessos perquè això pot provocar tensió o malestar. Així, anem aguantant-nos fins que ja n'estem farts i aleshores o bé ens destruïm o bé destruïm l'altra part.
- c) **L'evasió (perdo/perds):** ni els objectius ni la relació en surten ben parats. Quan ens evadim no afrontem els conflictes i amaguem el cap sota l'ala, sigui per por d'afrontar un problema complicat o per pensar que es resoldrà per si sol. Però, com ja hem apuntat, els conflictes tenen la seva pròpia dinàmica i, una vegada iniciada, no s'atura per si sola.
- d) **La cooperació (guanyo/guanyes):** en aquest model, aconseguir els propis objectius és molt important, però també ho és la relació amb les persones amb qui tenim el conflicte. La cooperació intenta que tant el fi com els mitjans siguin coherents i busca solucions en què tots hi guanyem. Cal indicar que cooperar no és acomodar-se i que, per tant, no podem renunciar al que ens és fonamental.

e) **La negociació:** arribar a la cooperació plena és molt difícil; per això, plantejem un cinquè model en el qual es tracta que totes les parts guanyin en el que és fonamental, ja que no poden arribar a una sortida al 100 % satisfactòria. Tot i que algunes persones els confonen voluntàriament, cal deixar ben clar que la negociació no és una variant del model competitiu.

Actituds davant del conflicte

Font: CASCON, Paco. *Educar en y para el conflicto*. Editat per la UNESCO

ACTIVITAT: **Joc de rol «Unes vacances conflictives»**

Intenció educativa: Identificar les diferents actituds que podem adoptar en cas de conflicte. Valorar quina és la nostra actitud més habitual davant d'un conflicte. Analitzar l'interès d'adoptar una actitud o una altra davant d'un conflicte, segons el problema plantejat i les persones implicades.

Temps estimat: 50 minuts

Desenvolupament: S'escullen cinc persones voluntàries per fer d'actors en el joc de rol; la resta seran observadores. Es llegeix la contextualització per a tot el gran grup. Els actors i les actrius es preparen els respectius rols, es posen en cercle al mig, envoltats pels observadors, i comencen la discussió. Si es creu necessari, es poden donar pautes per a l'observació als observadors (sense que els actors i les actrius les sentin). El joc acaba quan l'animador ho consideri oportú.

Text: Vacances...

Són les vacances de Setmana santa i els Bardolet marxen tots junts: l'Antònia, el Ramon, la Glòria, la Tona i el Pere (mare, pare, tieta, filla i fill). Tota la família dins el cotxe. En Ramon, que volia fer un viatge sorpresa, ha demanat a tothom que agafi calçat d'esport i roba d'estiu, però també un parell de jerseis gruixuts, fent cas dels informatius del temps.

Al moment de pujar al cotxe, la Glòria porta una pamela gegant, xanquetes i ulleres de sol; la Tona i en Pere van vestits de carrer; l'Antònia té un vestit i una jaqueta d'abric; i en Ramon du uns pantalons curts, unes xiruques i un jersei de coll alt. Tothom es saluda, es mira una mica sorprès i divertit, i puja al cotxe. «Endavant!», anima en Ramon, però els comentaris per esbrinar els plans secrets no es fan esperar: «On anem?», pregunta la Tona.

(Comença el joc de rol)

Rols

ANTÒNIA: A tu t'agrada el mar, t'agrada la muntanya i sobretot t'agrada anar d'un lloc a l'altre i conèixer el país. Per tant, tot i que t'agradaria fer alguna ruta cultural, creus que el més important és conviure uns dies junts amb la família i gaudir de la companyia de cada un dels seus membres. En resum, T'ADAPTARÀS a anar allà on vegis que els altres se sentiran més còmodes.

RAMON: Has preparat les vacances amb molta cura i il·lusió, et semblava que el lloc era idíl·lic i podia satisfer a tothom, però per res del món voldries que algú no hi estigués a gust; per tant, si notes que els altres no aprofiten el lloc, HO PARLA-REU I DEBATREU FINS A TROBAR-NE UN ON TOTHOM SE SENTI BÉ. De tota manera, tu argumentaràs tan bé com puguis per què el lloc que tu proposes és el millor.

GLÒRIA: Estàs molt disgustada perquè tu volies anar a la platja, t'agrada prendre el sol, banyar-te i sortir de nit a un lloc on hi hagi molt d'ambient. No portes

altra roba que la necessària per estar còmoda en un lloc de platja. NO ACCEPTARÀS RAONS dels altres que no siguin a favor d'anar a la platja.

TONA: Et preocupa la teva al·lèrgia al pol·len, però tens moltes ganes d'estar uns dies passant-t'ho bé amb la teva família i a l'aire lliure. Et preocupa que algú no s'ho passi bé perquè creus que TOTS HEU DE GAUDIR, TANT DE LES VACANCES COM D'ESTAR JUNTS. Penses que el primer que caldrà serà assegurar-te que on aneu el tipus de pol·len no t'afecta, i si t'afecta (que sembla que sí), buscar un lloc alternatiu on tothom s'hi pugui trobar bé.

PERE: T'és igual com acabi la cosa, NO PENSES DISCUTIR AMB NINGÚ PER AIXÒ. A tu t'agrada llegir i prendre el sol i això es pot fer a qualsevol lloc. No diràs res si no és que algú et preguntí directament.

Avaluació: Primer, els actors expliquen com s'han sentit durant el joc. Seguidament, els observadors contenen el que han notat intentant ser al més d'objectius possible. El pas següent és obrir el debat i orientar-lo a treballar els objectius de l'activitat. Quin conflicte hi ha? Com evoluciona? Empitjora la situació i ningú no en surt content? S'arriba a un acord? Què ho propicia? Què ho dificulta? En cas que hi hagi acord, la decisió que es pren té en compte els interessos de tothom? Qui guanya i qui perd? Quina és l'actitud que pren cada personatge?

L'avaluació també ha de permetre fer una analogia entre la història del text i l'experiència de cadascú. Us sembla una situació familiar? Reconeixeu diferents actituds dels personatges en el vostre entorn proper? Quina actitud preneu vosaltres davant d'un conflicte? La preneu de forma conscient o inconscient?

Altres indicacions

Si el grup és molt gran es poden fer dos subgrups i fer el joc de rol en dos grups paral·lels.

Aneu alerta que si el grup no té l'hàbit de fer jocs de rol o exercicis de teatre i és el primer cop que en feu us pot costar que es posin en el rol. Ho podeu tenir previst o podeu fer algun joc de rol previ per situar-los en la dinàmica que requereixen.

Font: pròpia

No hi ha actituds generalment bones o generalment dolentes per a tota situació i persona: depèn del context i de la importància que tenen per a cada persona els propis objectius i la relació amb les altres en conflicte. En un cas en què el meu objectiu no és gaire important per a mi, la submissió pot ser l'actitud més adequada. No obstant això, com més importants siguin els objectius i la relació, més important serà aprendre a cooperar.

Arribats aquí, com podem continuar?

En conclusió, veiem que els conceptes de pau, violència i conflicte són complexos i multidimensionals. Si volem transformar la cultura de violència en cultura de pau, serà important continuar educant-nos en aquests conceptes. El dossier que teniu entre mans és el primer d'una col·lecció on podreu trobar noves eines i coneixements sobre l'anàlisi i la negociació de conflictes, l'aprenentatge d'habilitats i estratègies personals per a una bona comunicació i cooperació, el paper de l'expressió i la creativitat en l'educació per a la pau, i altres temes semblants.

Mentrestant, si teniu interès a trobar més recursos i informacions podeu consultar les pàgines web següents:

www.pangea.org/unescopau

www.pangea.org/edualter

www.fundacioperlapau.org

